

Mia Ekström

VAIMO, ÄITI JA KASVATTAJA
Uno Cygnaeus ja Suomen naisten koulutuksen murros

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Maaliskuu 2023

TIIVISTELMÄ

Mia Ekström: ”Vaimo, äiti ja kasvattaja. Uno Cygnaeus ja Suomen naisten koulutuksen murros”.

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Historian tutkinto-ohjelma (lyhyt sivuaine)

Maaliskuu 2023

Uno Cygnaeuksen merkitys suomalaiseen koulutukseen ja sen kehitykseen näkyy yhä tämän päivän koulumaailmassa. Järjestäytyneet lasten koulutus ja kasvatus oli vielä 1800-luvun alkupuolen jälkeen täysin järjestämätöntä, ja se oli täysin riippuvainen yksittäisten seurakuntien toiminnasta. Cygnaeuksen esittämät ehdotukset kansakoulusta, ja siihen liitettävästä uudenlaisesta pedagogiikasta toimi myös järjestäytyneen opettajankoulutuksen alkusanoina, minkä myötä Suomeen perustettiin ensimmäinen kansakouluopettajaseminaari Jyväskylään vuonna 1863. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia, kuinka naisten koulutus ja kasvatus, sekä äitien rooli muuttui Suomessa Cygnaeuksen toimien myötä. Tutkimuskysymyksiä olivat, millaisia ehdotuksia Cygnaeus esitti opettajaseminaarien naisopetuksen järjestämisestä, ja kuinka nämä ehdotukset näyttäytyivät suhteessa vallitsevaan yhteiskunnalliseen näkökulmaan naisten asemasta, ja heihin kohdistuvista odotuksista.

Tutkimuksen lähteinä toimii vuonna 1910 ilmestynyt juhla-julkaisu, joka sisältää kirjekatkelmia Cygnaeuksen kirjeenvaihdosta. Tämän lisäksi Cygnaeuksen ehdotuksia tutkittiin virallisen selonteon kautta, jonka Cygnaeus on itse kirjoittanut keisarillisen seminaarin toimesta vuonna 1961.

Lähteitä lähestyttiin lähiluvun periaatteiden ja käytänteiden kautta. Lähiluvun, ja esimerkiksi siihen liitettävän toistolukemisen kautta lähteistä pyrittiin löytämään mahdollisimman paljon eri nyansseja, heijastellen niitä tutkimuksen kontekstiin, ja sen tutkimuskysymyksiin.

Tutkielman aineiston perusteella Cygnaeus oli ennen kaikkea naisten koulutuksen puolestapuhuja. Hän perusti näkemyksensä ajatukseen siitä, että naisen tarkoitus ja rooli oli toimia ennen kaikkea vaimona ja äitinä, ja tulevaisuuden sukupolvien kasvattajana. Kaikki odotukset, joita hän osoitti opettajataropiskelijoita kohtaan, heijastuivat pitkälti kansakunnan äitien koulutuksen tärkeyteen, sillä äitien tuli olla sivistyneitä ja siveellisiä, jotta he pystyivät toimimaan parhaina mahdollisina kasvattajina omille lapsilleen. Cygnaeuksen ehdotuksien tuomat uudistukset lisäsivät koulutuksen tasa-arvoisuutta, mutta naisiin kohdistettiin yhä enemmän odotuksia ja vaatimuksia kuin miehiin, ja tämä näkyi seminaarin lisäksi luonnollisesti myös edelleen vahvan sukupuolittuneessa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Avainsanat: kansakouluseminaari, Uno Cygnaeus, naisopettajuus, opettajankoulutus, naisten koulutus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
1.1	Uno Cygnaeus ja opettajankoulutus	4
1.2	Tutkimuskysymykset ja keskeiset termit.....	6
1.3	Aikaisempi tutkimus	7
1.4	Tutkimusaineistot	8
1.5	Tutkimusmetodi.....	9
1.6	Eettisyys.....	10
2	KASVATUS JA KOULUTUS 1800-LUVUN SUOMESSA	12
2.1	Kansakoulu-uudistus – Suomen kansakoulun ”Magna charta”	12
2.2	Ensimmäinen kansanopettajaseminaari	13
2.3	Naisen asema ja koulutus 1800-luvun Suomessa	15
3	CYGNAEUSLAINEN KASVATUS JA KOULUTUS	18
3.1	Työn kautta työhön – opettajuus elämäntapana	18
3.2	Nainen äitinä ja kasvattajana	20
3.3	Seminaarien naiset – yhteiskunnan äitejä valmistamassa	23
4	POHDINTA	27
4.1	Luotettavuus.....	27
4.2	Johtopäätökset ja jatkotutkimushaasteet	28
5	LÄHTEET	32
	I Painetut lähteet	32
	II Digitaaliset lähteet.....	32
	III Kirjallisuus	33

1 JOHDANTO

1.1 Uno Cygnaeus ja opettajankoulutus

Uno Cygnaeus oli vuosina 1810–1888 elänyt teologi ja pappismies, joka omisti elämänsä suomalaisen koulutuksen ja kasvatuksen kehittämiseen. Hänen pitkälti ulkomailta omaksumat opit esimerkiksi pedagogiikan saralla ovat vaikuttaneet merkittävästi nykyisen koulun rakenteisiin, ja Cygnaeuksen viitataan usein ”kansakoulun isänä”. Kansakouluajattelun lisäksi Cygnaeuksen opit vaikuttivat vahvasti järjestäytyneiden opettajankoulutuslaitoksien syntyyn, ja niiden kehitykseen.¹ Ensimmäinen suomenkielinen kansakouluopettajaseminaari perustettiin Jyväskylään vuonna 1863. Seminaarin koko rakenne, ja sen erinäiset käytänteet perustuivatkin Cygnaeuksen ehdotuksiin, joita hän oli virallisesti ja kirjallisesti esittänyt keisarillisen senaatin toimesta vuonna 1861.² Ehdotus ilmestyi ensin ruotsiksi, ja vuonna myös 1863 suomennettuna. Ehdotuksissaan Cygnaeus korosti opettajien ammattitaitoisuutta, kuten tietoisuutta vallitsevista eurooppalaisista kasvatusopin trendeistä. Samaan aikaan hänen ehdotuksissaan painotetaan opettajan oikeanlaista luontoa, ja tarvittavaa kasvattajaluonnetta, jotta kansansivistystä voidaan kehittää äärimilleen. Hän paheksui kiertokouluja, sillä ne eivät tarjonneet *’riittävää sivistystä’*, ja ne keskittyivät hänen mielestään liikaa ulkoa opetteluun, puhumattakaan kiertokoulujen opettajien yleisestä paheellisuudesta ja siveettömyydestä.

Poikkeuksellisia Cygnaeuksen ajatukset ja ehdotukset olivat siksi, että hän korosti eritoten naissukupuolen ja äitien asemaa tulevaisuuden sukupolvien kasvatuksessa ja sivistämisessä. 1850-luvun yleiseen ajatteluun kuului vahvasti käsitys siitä, että nainen oli aina miehen alainen, ja hänen vaikutuspiirinsä ei juuri koskaan ulottunut kodin piiriä kauemmas. Cygnaeus ajatteli kuitenkin, että

---

¹ Lönnbeck 1890; Nurmi 1988.

² Cygnaeus 1863.

eritoten naisten kouluttaminen ja sivistäminen oli elintärkeä osa suomalaisen kasvatuksen elpymistä³.

Mutta ajanmukaisen kansakoululaitosten siunatut hedelmät valmistuvat sitä pikemmin, jos ennen kaikkia pidetään huolta nousevan naisväen tarkoituksenmukaisesta kasvatuksesta. Koska muka⁴ koto keskuuskunnassa⁵ on siveyden oikea pohja, niin tulee kristillisen kotokasvatuksen matkaansaanti olla päätarkoituksena kansansivistystä maassamme järjestäessä. Ja koska kotokasvatuksen luonto parhaastaan riippuu naispuolesta, varsinkin äidistä, niin tulee erinomattain ahkeroina kellovillisten lastenhoitajain ja äitien kasvatusta.⁶

Suomalaisen opettajakoulutuksen historia on eurooppalaisella tasolla verrattain lyhyt; ennen 1800-lukua, ja vielä sen alkupuolellakin opettajaksi tahtovat opiskelivat usein ulkomailla suurissa yliopistokaupungeissa, kuten Wittenbergissä, josta he palasivat usein Turun tuomiokapituliin eurooppalaisine oppeineen. Kansanopetus oli kirkkolain myötä vahvasti kytköksissä kirkkoon, sekä kristinuskoon, ja sen tärkein anti oli lukutaito. 1840-luvulta lähtien julkisessa keskustelussa nostettiin esille suomalaisen koulutuksen puutteet, kuten opettajankoulutukseen, ja sen järjestämiseen liittyvät kysymykset. Puheenvuoroja erilaisten vaihtoehtojen varalle oli useita, mutta koko Euroopassa vallinneet muutokset poliittisessa ilmapiirissä eivät mahdollistaneet uudistuksia. Vasta 1850-luvun keisarin alullepanema yhteiskunnallinen uudistusohjelma sysäsi opettajakoulutuksen kehitystä eteenpäin, minkä myötä myös Cygnaeus sai toimeksiantonsa opintomatkaa varten, sitä seuranneeseen matkakertomukseen, ja lopulta laatimaansa ehdotukseen.⁷

Tässä kandidaatintutkielmassa tullaan keskittymään edellä mainittuihin Uno Cygnaeuksen näkemyksiin ja ehdotuksiin, ja etenkin naisopettajuuteen. Naisten kohdalla opettajattaren virka-ammatti tarjosi uudenlaisia mahdollisuuksia emansipaatioon, eli tietynlaiseen itsenäistymiseen, joka saavutettaisiin esimerkiksi siten, että naiset eivät olisi enää täysin riippuvaisia

---

³ Cygnaeus puhuu usein koulutuksen ja kasvatuksen rappiosta, jonka elpymistä varten tarvittiin hänen mukaansa suuria muutoksia niin ajattelussa kuin pedagogiikassakin. Tämän elpymisen myötä Suomi saisi enemmän liikkumavaraa pienenä keisarikunnan osana. Katso esim. Lönnbeck 1890, s. 19.

⁴ Tekstissä esiintyy ajoittain ehkä vanhan ruotsin kielen vaikutuksen vuoksi vaikeasti hahmotettavia lauseenrakenteita; nykykielellä tämä voitaisiin suomentaa esimerkiksi seuraavasti: ”Jos kotikasvatus on yhteiskunnan siveyden oikea pohja...”

⁵ Vanha termi sanalle ’yhteiskunta’, perustuu ruotsinkieliselle sanalle ’samhälle’.

⁶ Cygnaeus 1863, s. 10.

⁷ Nurmi 1988.

miessukupuolesta, ja heidän holhouksestaan. Tämän lisäksi monia sukupuolten välisiä tasa-arvokysymyksiä pyrittiin esimerkiksi naisasiainliikkeiden toimesta perustelemaan naissukupuolen erityisen kasvatustehtävän kautta.⁸ Cygnaeuksen ehdotuksien myötä opettajaseminaareissa, kuten myös Jyväskylässä, yhdistettiin opettajien ja opettajattarien koulu, vaikkakin ne olivat kaksi toisistaan erillään toimivaa jaostoa. Naisseminaarit erosivat pelkästään jo mallikoulujen osalta toisistaan, ja naisten ja miesten työnjako seminaarin sisällä heijasteli vahvasti ympäröivän yhteiskunnan vastaavia rakenteita. Naiset huolehtivat lapsista, eli harjoittelivat parempana lastenhoitajana toimimista, sekä esimerkiksi ruoanlaitosta, kun taas miehet keskittyivät esimerkiksi maanviljelykseen.⁹ Sekä seminaarissa opiskellessaan että valmistuttuaan opettajat ja opettajattaret edustivat mallikansalaisen esikuvaa, ja heidän tuli elää siveellistä ja ihanteellista elämää, kukin sukupuolensa mukaisesti. Kuka tahansa ei siis voinut olla opettaja, mutta toisaalta opettajattariin kohdistettiin aivan erilaisia odotuksia ja vaateita kuin mitä miesopettajiin.¹⁰

1.2 Tutkimuskysymykset ja keskeiset termit

Tutkimuksessa pyritään muodostamaan kuva ensimmäisen yhteisseminaarin, sekä naisopettajuuden kehittymisestä 1800-luvun puolivälistä sen loppuun, keskittyen Uno Cygnaeuksen ajatuksiin kasvatuksesta ja naissukupuolen koulutuksesta, sekä Jyväskylän seminaarin järjestämisestä. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisia ehdotuksia Uno Cygnaeus esitti opettajaseminaarien naisopetuksen järjestämisestä?
  - a. Millaisia odotuksia/ihanteita Cygnaeus asetti naissukupuolelle/naisopettajille?
  - b. Miten naisseminaarit erosivat miesseminaaareista?
2. Miten ehdotukset näyttäytyvät suhteessa vallitsevaan yhteiskunnalliseen näkökulmaan naisten asemasta, ja heihin kohdistuvista odotuksista?

---

⁸ Prokkola 2001, s. 1.

⁹ Cygnaeus 1863, s. 30.

¹⁰ Prokkola 2001, s. 1.

Ensimmäinen tutkimuskysymys on tutkimuksen kannalta pääosassa, ja toinen tutkimuskysymys auttaa puolestaan asettamaan Cygnaeuksen ajatukset ja ehdotukset osaksi laajempaa yhteiskunnallista muutosta naisten asemassa. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen alakysymykset auttavat puolestaan ohjaamaan tutkimusta ja sen etenemistä, mutta toisaalta ne auttavat jäsentämään käsitystä siitä, kuinka nais- ja miessukupuolten väliset erot näkyivät yhteiskunnan lisäksi myös opettajaseminaareissa, ja niiden arjessa.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Tässä tutkielmassa tutustutaan pääpiirteittäin opettajaseminaarien syntyyn, keskittyen etenkin Jyväskylän seminaariin, hyödyntäen Aimo Halilan kirjasarjaa *”Suomen kansakoululaitoksen historia”*, sekä Veli Nurmen lukuisia teoksia Cygnaeuksesta ja seminaarien historiasta, kuten *”Suomen kansakoulunopettajaseminaarien historia”*. Seminaarien arkea, ja sen toimintaa on käsitellyt Satu Eiskonen vuoden 2000 pro gradussaan *”Arkea ja juhlaa Jyväskylän seminaarissa – Elämä 1800-luvun laitousyhteisössä”*. Eiskonen keskittyy tutkielmassaan vahvasti laitousyhteisön eri osa-alueiden käsittelemiseen, kuten sen jäsenien väliseen vuorovaikutukseen, mutta myös yhteisöön itsessään. Samalla tutkielmassa luodaan katsaus siihen, millaisena arki on näyttäytynyt seminaarissa, ja millaisia vaikutuksia erilaisia säännöksillä, ja niiden rikkomuksilla on ollut.

Naisnäkökulmaa opettajuuden kannalta on tutkinut aikaisemmin Lilja Aikio väitöskirjassaan *”Opettajattareksi sopimaton? Diskurssianalyysi seminaarien naisoppilaiden poikkeavuuden tulkinnasta ja kontrollista Suomessa 1860–1960-luvuilla”*, sekä Susanna Prokkola pro gradussaan *””Kynttilätehtaan tytöt” Kansakouluopettajien kasvattaminen ja naiskasvatuksen tavoitteet Jyväskylän seminaarissa”*. Aikio käsittelee teoksessaan eroja nais- ja miesseminariin kohdistuneen kontrollin välillä, kiinnittäen huomiota siihen ristiriitaan, että naisopettajien ”poikkeavuuteen” ja erilaisiin rikkomuksiin pätivät täysin omat sääntönsä, vaikka näennäisesti kumpaakin seminaarin jaostoa koskivat samat säädökset. Prokkola puolestaan keskittyy laajemmin naissukupuolen kouluttamisen ja kasvattamisen teemoihin, heijastellen näitä Jyväskylän seminaariin, ja sen pyrkimyksiin kouluttaa opiskelijoistaan tiettyjen periaatteiden

ja tavoitteiden mukaisia kansakouluopettajia. Vaikka tässä tutkielmassa käsitellään paljon samoja aiheita kuin näissä opinnäytetöissä, tullaan siinä keskittymään näkökulmallisesti eritoten Uno Cygnaeuksen ajatuksiin naissukupuolesta, ja sen kouluttamisessa.

1.4 Tutkimusaineistot

Tutkielma pohjaa vahvasti jo aikaisemmin mainittuun Cygnaeuksen laatimaan teokseen, joka sisältää ehdotuksia siitä, kuinka Suomen kansakoulutoimi tulisi järjestää. Osana näitä ehdotuksia on sisällytetty omat kappaleensa siitä, kuinka suomalainen järjestäytynyt opettajakoulutus, eli opettajaseminaarit tulisi järjestää. Teos on hyvin yksityiskohtainen, ja se sisältää esimerkiksi seuraavat ehdotukset ja ohjeistukset opettajaseminaariin liittyen: opettajan rooli yhteiskunnassa, nais- ja miesseminaarin järjestelyt lukujärjestyksineen ja tilaehdotuksineen, sekä tarkat selonteot siitä, miten opetus mallikouluissa tulisi järjestää.

Tässä tutkielmassa Cygnaeuksen ajatuksia lähestytään myös kirjekatkelmien avulla, jotka ovat osa vuonna 1910 julkaistua kokoelmateosta¹¹. Tämän lisäksi teoksessa on useita suomalaisen koulutuksen toimijoiden tekstejä, joiden perimmäisenä tarkoituksena on ollut juhlistaa ja muistella Cygnaeusta. Teos on siis juhlaulkaisu, sillä vuonna 1910 oli kulunut 100 vuotta Cygnaeuksen syntymästä. Kirjeet ja niiden katkelmat on käännetty ruotsista suomeksi kirjan toimituskuntaan kuuluneen A. J. Tarjanteen toimesta. Monet kirjeistä ovat osa kirjeenvaihtoa, jota Cygnaeus on käynyt naisseminaarien johtajattarien, tai muiden merkittävien naisopettajien kanssa 1800-luvun puolivälin jälkeen. Kuten teoksen esipuheessa mainitaan, kirjeet on kerätty sanomalehti-ilmoituksen avulla vuonna 1909, ja vaikka kirjeitä saapui toimitukselle verrattain vähän, on kirjaan sisällytetty kirjeitä ja katkelmia eritoten Charlotta(e) Lydeckenin ja Cygnaeuksen välisestä kirjeenvaihdosta vuosilta 1860–1887.¹² Charlotta Lydecken oli vaikutusvaltainen toimija ja virkanainen 1800-luvun lopun suomalaisessa koulutuksessa. Lydecken perusti Sortavalan vuonna 1857 tyttökoulun, joka menetteli pitkälti uudenaikaisia eurooppalaisia opetusmenetelmiä, joita myös

---

¹¹ Hannikainen et. al. 1910.

¹² Hannikainen et al. 1910, s. 21.

Cygnaeus peräänkuulutti. Tämän jälkeen Lydecken toimi Jyväskylän seminaarin johtajattarena vuosina 1867–1893. Tämän lisäksi aineistossa esiintyy muutamia kirjeitä, joita Cygnaeus on lähettänyt niin kutsutuille riviopettajille, eli kansankoulunopettajina toimiville naisille ja miehille.

Kirjeet ovat luonteensa vuoksi huomattavasti henkilökohtaisempia, kuin vuoden 1863 virallinen selonteko, jonka Cygnaeus on tehnyt senaatin toimesta, jolloin toisaalta myös voidaan ehkä selkeämmin saavuttaa ainakin osittainen käsitys siitä, millaisena hän on todella nähnyt naissukupuolen aseman erityisesti opettajattarena, ja kasvattajana. Luotettavuuden kannalta on tärkeää ottaa huomioon, että teos on juhlaulkaisu, jonka toimituskunta on tehnyt omia valintojaan siitä, millaista sisältöä kirjaan sisällytetään. Tähän luotettavuuden näkökulmaan palataan myöhemmin kappaleessa 4.1.

1.5 Tutkimusmetodi

Tutkimuksen aineistoihin tutustutaan hyödyntäen lähiluvun tekniikoita ja periaatteita. Lähilukua itsessään voidaan lähestyä monen eri näkökulman kautta, mutta usein sen katsotaan olevan osa metodologiaa, eli kaikkia erilaisia tekniikoita ja tapoja, joiden avulla tutkimustietoa hankitaan ja muodostetaan. Toisaalta lähilukua voidaan pitää vain lähestymistapana, jonka kautta tekstejä luetaan, mutta sen sisällä tapahtuvat valinnat esimerkiksi yksittäisen teorian tai metodin suhteen määrittävät lopulta, kuinka yksittäisessä tutkimuksessa aineistoa tulkitaan. Tällöin lähiluku voidaan määritellä tapana, jonka myötä lukija pyrkii lukemaan kohdettaan ajatuksella ja säännönmukaisesti, syvemmän analyysin ja ymmärryksen saavuttamiseksi.¹³

Tämän tutkielman kannalta merkittävä käsite lähiluvun teoriasta on Jyrki Pöysän artikkelissa esiintynyt teosautonomia. Teosautonomiassa korostetaan tekstien lukemista erillisinä teoksina, ja vaikka Pöysän mukaan yhden teoksen eristäminen ja yksityiskohtainen analysointi ei ole ongelmattonta, on se kuitenkin ajoittain metodologisesti perusteltua, ja osa tutkijan tekemiä tutkimuksellisia valintoja.¹⁴ Tässä kandidaatintutkielmassa valikoituja aineistoja pyritään

---

¹³ Brummett 2019 s. 10.

¹⁴ Pöysä 2010, s. 336–337.

tulkitsemaan juuri tällaisen teoskohtaisen analysoinnin perusteella, huolimatta siitä, että aiheesta olisi tarjolla lukemattomia aineistolähteitä.

Tämän lisäksi tutkielmassa on pyritty hyödyntämään erilaisia käytännön työkaluja, joita lähiluvun teoria tarjoaa, kuten niin kutsuttua toistolukemista, jonka myötä samaa tekstiä luetaan yhä uudelleen ja uudelleen, palaten siihen useaan eri kertaan. Ensimmäinen lukukerta on lähes aina vain tekstiin tutustumista, eikä lukija voi välttyä esimerkiksi ennako-oletuksilta. Lähiluvun ja jatkuvan uudelleen lukemisen myötä tutkijalla on kuitenkin mahdollisuus edetä kohti tiedostavaa lukemista, jonka myötä analyysi syvenee entisestään, ja saa hiljalleen uusia vivahteita.¹⁵ Tähän samaan on pyritty tämän tutkielman aineistojen kohdalla; niitä on luettu yhä uudelleen ja uudelleen usean kuukauden ajan, muodostaen yhä vain laajempaa käsitystä siitä, millaisena kirjeet ja ehdotukset näyttävät suhteessa tutkimuskysymyksiin ja tutkimuksen kontekstiin.

1.6 Eettisyys

Vaikka historiantutkimuksessa ei ole tarkoituksenomaista löytää absoluuttisia totuuksia, tai pystyä luomaan täysin totuuden mukaisia kuvia menneestä ajasta, on osa tutkijan eettisiä vastuita pyrkiä muodostamaan mahdollisimman laaja, ja tietyllä tapaa subjektiivinen kuva tutkimastaan aiheesta. Käytettyjen lähteiden laajuus, ja toisaalta kontekstin, kuten aikasidonnaisuuden ymmärtäminen ja tiedostaminen ovat tutkijan parhaita työkaluja tämän pyrkimyksen saavuttamiseen. Myös tätä tutkielmaa tehtäessä on pyritty huomioimaan, kuinka omat ennakkotiedot ja -luulot esimerkiksi Cygnaeuksesta, tai naisten asemasta ovat mahdollisesti vaikuttaneet siihen, millaisia asioita tutkimuksessa on korostettu, ja mitkä asiat ovat toisaalta jääneet tarkoituksellakin huomioimatta.

Myös tutkijan muodostamat tutkimuskysymykset ohjaavat tutkimusta tiettyyn suuntaan, jolloin tutkijan ei tarvitsekaan vastata esimerkiksi kysymykseen, kuvaavatko Cygnaeuksen kirjeet todella hänen ajatuksiaan; tutkijan tehtävänä on keskittyä juuri omaan tutkimuskysymykseen, heijastellen sitä käyttämiinsä lähteisiin. Yksi tärkeimmistä tutkimuksen eettisyyden ja myös luotettavuuden kannalta voidaankin todeta olevan eettinen lähteiden käyttö,

---

¹⁵ Pöysä 2010, s. 338–339.

jonka myötä tutkija pystyy kyseenalaistamaan omia valintojaan, ja esimerkiksi löytämään uusia analysointitapoja jo tutkituille lähteille.¹⁶ Myös tässä tutkimuksessa on pyritty pohtimaan jo yli satavuotiaita lähteitä tietyn näkökulman kautta, jonka myötä on pyritty tuottamaan ehkä uutta tietoa jo tutkitun aiheen kentälle.

---

¹⁶ Lakomäki, Aalto & Kylli 2020, s. 439.

2 KASVATUS JA KOULUTUS 1800- LUVUN SUOMESSA

2.1 Kansakoulu-uudistus – Suomen kansakoulun ”Magna charta”

Kansakoulu-uudistus oli merkittävä osa keisarisuuriruhtinas Aleksanteri II:n Suomen kehittämisohjelmaa, jonka myötä pyrittiin kehittämään laajalti koko Suomea ja sen taloutta. Pääasiallinen tarkoitusperä oli kuitenkin poliittinen, sillä Suomi oli suuriruhtinaskuntana kärsinyt emämaansa mukana esimerkiksi Krimin sodan seurauksista. Uudistustoimien myötä keisari pyrki omalla tavallaan takamaan suomalaisten lojaalisuuden myös jatkossa. Julistus kehittämisohjelmasta annettiin 24. maaliskuuta 1856, ja samana päivänä annettiin myös uusi lukio- ja koulujärjestys. Tämä järjestys koski kuitenkin vain oppikouluja, kun taas kansanopetus jäi yhä omaan monikirjavaan tilaansa, jonka sisällä etenkin maaseudun koulutus oli sanan kaikessa tarkoituksessa järjestelmätön.¹⁷

Vasta vuoden 1866 kansakouluasetus loi varsinaisen pohjan ylemmän kansakoulun kehittämiseksi. Lopullinen asetus perustui Cygnaeuksen antamaan ehdotukseen, vaikka sitä muokattiinkin osin soveltumaan senaatin mukaan paremmin käytännön työhön. Asetuksen mukaan kansakoululaitosta johtaisi erillinen ylihallitus, joka huolehtisi osaltansa myös koulujen tarkastustoimesta. Kaupunkien omat johtokunnat saivat itse valita omat tarkastajansa, ja tämän lisäksi se esimerkiksi keräsi tietoa oman alueensa lapsista, ja kehottaisi vanhempia ilmoittamaan lapsiaan kouluun. Naisasian kannalta merkittävää oli Cygnaeuksen aikaansaama edistysaskel, jonka mukaan johtokuntiin valittiin myös naisia, ja sen tuli etsiä paikallisen rouvasväenyhdistyksen apua toimintaansa.¹⁸

---

¹⁷ Nurmi 1995, s. 15.

¹⁸ Halila 1949, s. 369.

Asetuksen mukaan kaupunkeihin tuli perustaa sekä alempia että ylempiä kansakouluja. Alemmissä kouluissa opiskelisi sekaisin tyttöjä ja poikia, iältään 8–10-vuotiaita, kun taas ylemmissä kouluissa oppilaat erotettaisiin sukupuolen mukaan, aivan kuten seminaarien mallikouluissakin. Yhteiskoulut hyväksyttiin poika- ja tyttökoulujen rinnalle, mutta niissäkin opetuksen tulisi tapahtua eri aikoina. Naisten sivistystä vastustivat monet eri tahot, sillä naisten ei katsottu tarvitsevan näin laajaa koulutusta, ja esimerkiksi Cygnaeuksen ehdotuksen kannalta merkittävä lastenseimi ei saanut laajaa kannatusta.¹⁹ Cygnaeuksen ehdotuksen mukaisesti mallikoulu oli naisten osastolla jaettu kolmeen osaan: lapsiseimeen, lapsitarhaan ja tyttökouluun. Lapsiseimessä olisi tilaa n. viidelle taaperoikäiselle lapselle, ja tämä oli tärkeä osa seminaarien naisopiskelijoiden kasvatusta kohti ”luonnonmukaista lastenhoitoa”.²⁰

Maaseudun osalta esimerkiksi lukemaan opettaminen ja kristinopin opetus kuuluivat yhä kodin velvollisuuksiin, eli opetuksesta vastasivat käytännössä äidit. Kansakouluasetus kuitenkin velvoitti, että seurakunnan piti pitää huolta siitä, että kaikki lapset saisivat alkuopetusta jossain muodossa; jos se ei ollut mahdollista kotona, syystä tai toisesta, tuli lapsen osallistua papiston ylläpitämiin kouluihin, jossa oli huomattavasti suppeampi opetussuunnitelma verrattuna kansakouluihin. Cygnaeuksen ajatus yleisestä ja yhtenäisestä pohjakoulusta ei siis toteutunut, vaan kodin katsottiin yhä olevan suurimmassa vastuussa lapsien kasvatuksesta ja koulutuksesta.²¹ Maaseutu ja kaupunki ei täten ollut tasa-arvoisessa asemassa, mutta toisaalta yhteiskunnan silloinen rakenne selittää tätä osittain, kuten kappaleessa 2.3 esitetään. Kaupungeissa oli yhä todennäköisempää, että perheen äiti oli ansiotyössä kodin ulkopuolella, jolloin oli välttämätöntä etenkin alkuopetuksen kannalta, että lapsi pääsi osaksi kansakouluopetusta.

2.2 *Ensimmäinen kansanopettajaseminaari*

Kansanopettajaseminaarit syntyivät pitkälti kansakoulu-uudistuksen vanavedessä; jotta kansakoulujen toiminta voitiin taata, tarvittiin myös Suomeen

---

¹⁹ Halila 1949, s. 373.

²⁰ Cygnaeus 1963, s. 29.

²¹ Halila 1949, s. 370–371.

toimivia opettajankoulutuslaitoksia. Cygnaeus oli kirjoittanut Wiborg-lehteen²² artikkelin jo ennen kehittämisohjelman julkistamista vuonna 1856, jonka mukaan Suomeen tulisi perustaa tyttökoulu, ja sen yhteyteen lastenkoulu.²³ Tämä yhdistelmä olisi mahdollistanut sen, että koulussa opiskelevat nuoret tytöt olisivat voineet harjoitella nuorempien lapsien opettamista ja ohjaamista, mikä käytännössä tarkoittaisi sitä, että tyttökoulu olisi toiminut myös opettajanvalmistuslaitoksena.²⁴

Vuotta myöhemmin Cygnaeus kirjoitti samaiseen Wiborg-lehteen artikkeliin, jossa hän ehdotti opettajankoulutuslaitokseksi uudenlaista seminaaria, joka tulisi hänen mukaansa sijoittaa mahdollisimman keskelle Suomea, kuten Jyväskylään. Mullistavaa Cygnaeuksen ajatuksissa oli etenkin se, että hänen mielestään uuden seminaarin tulisi olla yhteisseminaari, eli siinä opiskelisivat sekä miehet että naiset. Hän toisti saman ehdotuksen myös omassa ehdotelmassaan, joita kerättiin Tuomiokapulien toimesta, vastapainoksi niiden itsensä vuonna 1856 antamalleen lausunnon. Lausunnoista koottiin lopulta kaksi vuotta myöhemmin julistus, mikä puolestaan sysäsi seminaarien suunnitteluprosessia yhä eteenpäin. Tähän lausuntoon kuului osana myös suunnitelma opintomatkasta, ja siihen tehtävä matkakertomuksesta, johon edellä mainitun mukaisesti Cygnaeus valittiin.²⁵

Jyväskylään perustettiin lopulta ensimmäinen väliaikainen seminaari vuonna 1863, samana vuonna laaditun asetuksen mukaisesti. Kansakouluasetuksen jälkeen Jyväskylän seminaari vakinaistettiin. Sen täydennysrakentamisesta ja huoltamisesta huolehtisi senaatti. Cygnaeuksen ehdotusten mukaisesti seminaarissa opiskeli sekä miehiä että naisia, ja opinnot kestivät yhteensä neljä vuotta. Neljäntenä vuonna opiskelijat keskittyivät pääasiassa opetusharjoitteluihin, joita varten perustettiin myös tyttö- ja poikamallikoulut²⁶ seminaarin yhteyteen.²⁷ Yhdistetyssä oppilaitoksessa tarjottiin ylläpito kaikille sisäoppilaina opiskeleville, ja oppilasmäärän yläraja säädettiin 30

---

²² Wiborg-lehti oli merkittävä liberaali ruotsinkielinen sanomalehti, joka ilmestyi vuosina 1855–1861.

²³ ”Förslag till inrättande af en finsk uppfostringsanstalt för flickor i Finland”, Wiborg, 09.05.1856. Noudettu Kansallisarkiston digitaalisesta sanomalehtiarkistosta 24.2.2023.

²⁴ Nurmi 1995, s. 16.

²⁵ Nurmi 1995, s. 17.

²⁶ Mallikoulun käsitettä voidaan verrata nykyaikaisten opettajankoulutuslaitosten normaalikouluihin.

²⁷ Nurmi 1989, s. 19.

oppilaaseen. Hallinnollisesti seminaaria johti kouluylivaltio, joka määräsi myös seminaarissa opettavat lehtorit ja opettajat virkoihinsa. Merkittävää on huomata, että Jyväskylän seminaarin perustamisen aikoihin kouluylivaltiota edusti vain ja ainoastaan Cygnaeus, minkä ansiosta hänen vaikutuksensa ensimmäisen seminaarin kehittymiseen on kiistaton.²⁸

2.3 Naisen asema ja koulutus 1800-luvun Suomessa

1800-luvulla naisten asema oli hyvinkin samankaltainen, kuin mitä se perinteisesti on usein ollut patriarkaalisessa maailmassa; naisilla ei ollut samoja oikeuksia kuin miehillä, ja he olivat tietyllä tavalla hyvin alisteisessa asemassa miehiin verrattuna. Patriarkaalinen perhemalli nähtiin yhteiskunnan perusyksikkönä, minkä myötä usein toimet ja ilmiöt olivat vahvan sukupuolittuneita.²⁹ Naisen asema määräytyi monilta osin miehen aseman kautta, ja naiset perivät esimerkiksi tiloja vain siinä tapauksessa, jos he jäivät leskeksi. Muutoin tilat siirtyivät lähes poikkeuksetta perheen miehille.³⁰ Naisten katsottiin olevan heikompia kuin miehet, jonka kautta oli varmasti helpompaa perustella heidän kyvyttömyyttensä toimia tilan perijänä. Julkinen elämä ja kansalaisuus määrittyi vain ja ainoastaan miehen tekojen ja toimien kautta, sillä naisella ei ollut oikeuksia tai mahdollisuuksia toimia aktiivisena yhteiskunnan jäsenenä; esimerkiksi äänestämisen tai politiikassa toimimisen ei ollut mahdollista.

Tyttöjen kasvattaminen, ja sen käytänteet mukailivat myös edellisen mukaista patriarkaalista näkökulmaa kuuliaisesta ja alistuvasta naisesta. Kuten Anne Ollila tuo teoksessaan ilmi, tyttöjen kasvatusta leimasivat uskonto, erilainen suhtautuminen ja heihin luodut odotukset suhteessa poikiin, sekä säätyaseman vaikutus. Luterilaisuuden traditiot ohjasivat eritoten tyttöjen kasvatusta, ja kuten myöhemmin tuodaan esille, myös tyttöjen koulutusta. Myös Cygnaeuksen ajatusmaailmaa oli vahvan kristillinen. Poikien ja tyttöjen koulutus erosi toisistaan monin eri tavoin, ja tämä perusteltiin sukupuolten välisillä perustavanlaatuisilla eroilla. Tyttöjä kasvatettiin ja koulutettiin ymmärtämään roolinsa, johon sisältyi

---

²⁸ Nurmi 1995, s. 30–31.

²⁹ Haapala & Lloyd 2018, s. 7.

³⁰ Hannikainen 2018, s. 208.

ajatus siitä, että naisen paikka oli koti, ja tämän tehtäviin kuului huolehtia sen ylläpidosta, ja esimerkiksi sen lapsista. Pojat viettivät aikansa mieskuvan mukaisesti ulkona, harjoitellen tulevaa miehen rooliaan varten, johon puolestaan liitettiin kodin ulkopuolinen, julkinen elämä.³¹

1800-luvun naisista, ja heidän asemastaan puhuttaessa on merkittävää huomata, että säätyläisnaisten naimattomuus lisääntyi. Voidaan ajatella, että yhtenä syynä oli ansiotyön lisääntyminen ja teollistumisen tarjoamat mahdollisuudet, joiden myötä naisen ei ollut välttämätöntä päästä naimisiin oman elantonsa takaamiseksi. Tämän lisäksi 1800-luvun puolivälin jälkeen perinteinen naiskäsitys alkoi horjumaan säätyläisnaisten joukossa. Itsenäinen ja emansipoitunut nainen oli uuden ja modernin ajattelun myötä vaihtoehto perinteiselle perhe-elämää elävälle vaimolle. Keisarillinen uudistusohjelma, ja sen myötä alkunsa saaneet muutokset esimerkiksi holhouksenalaisuusasetuksessa olivat naisten aseman kannalta merkittäviä. Naimattomat naiset eivät olleet ennen vuoden 1864 holhouksenalaisuusasetusta täysivaltaisia, ja tästäkin lähin he saavuttivat täysivaltaisuuden vasta 25 vuoden iässä, kun miehillä tämä ikä oli 21 vuotta. Täysivaltaisuuden saavuttaessaan naiset saivat hallita yksityistä omaisuuttaan. Vähitellen 1860-luvulta lähtien naimattomien säätyläisnaisten oli sopivaa toimia kodin ulkopuolisessa palkkatyössä, jolloin he kykenivät elättämään itsensä, pääasiassa kaupungeista puhuttaessa. Tämä hyväksyttiin sosiaalisesti pitkälti siksi, että Suomi eli vahvaa taloudellista nousukautta; naisten katsottiin olevan hyvää ja hyödyntämätöntä työvoimaa, kun siitä oli muuten pulaa.³²

Naisten emansipaatiota vauhdittivat toisaalta myös koulutuksen kentällä tapahtuneet muutokset. Tyttöjen koulututusta ei pidetty vielä 1800-luvun alkupuolella tärkeänä, sillä vain miehillä oli tarvetta oppia taitoja julkista elämää ja virkoja varten. Avioliitto ja äitiys olivat naisten kutsumustehtävät, johon myös vuoden 1843 koulujärjestyksen perusteella luodut ensimmäisten tyttökoulujen opetussuunnitelmat perustuivat. On kuitenkin tarpeellista huomioida, että tyttökouluja ei perustettu siksi, että naiset vapautuisivat ja itsenäistyisivät, vaan sen vuoksi, että he oppisivat olemaan siveellisiä ja kuuliaisimpia perheen emäntiä ja

---

³¹ Ollila 1998, s. 21–22.

³² Johansson 2017, s. 11.

äitejä.³³ Samoja oppeja korosti myös Uno Cygnaeus ehdotuksissaan, kuten seuraavassa kappaleessa tullaan näkemään.

---

³³ Ollila 1998, s. 35.

3 CYGNAEUSLAINEN KASVATUS JA KOULUTUS

3.1 Työn kautta työhön – opettajuus elämäntapana

Seminaarit olivat opiskelijoilleen rankka nelivuotinen kokemus, jossa työnteko, ahkeruus ja siveellisyys olivat kaiken toiminnan peruste. Sen oli tarkoitus valmistaa opettajia, jotka olisivat tietoisia kasvatustapaista, ja osaisivat hyödyntää näitä oppeja myös omassa opetuksessaan, unohtamatta kuitenkaan rooliaan täydellisenä mallikuvana ja niin kutsuttuna kansankynttilänä. Opettajan työn katsottiin olevan elämäntapa, tai kutsumustyö, ja seminaariopiskelijoita ohjattiin ymmärtämään opettajan aseman ja arvon asettamat rajoitteet, mutta toisaalta tuntemaan myös ylpeyttä korkeasta ammatistaan.³⁴ Cygnaeus korosti opeissaan kristillistä esimerkillisyyttä, itsensä jatkuvaa kehittämistä, sekä opettajan ehdotonta siveellisyyttä, mikä toisaalta antoi jo seminaarissa opiskeleville oppilaille raamit omalle elämälle:

Mutta ei kukaan taida pitää kuria ja järjestystä voimassa joka ei itse ole antautunut Jumalan hengen huvitettavaksi, joka ei itse alati pyhällä vakuudella ahkeroitse omaa kasvatustansa ja omaa jalostumistansa. Kaiken kasvatustavan periaate on kuuluu sen tähden näin: pääehto ja varmin vakuus kasvatuksen menestymiseen on opettajan olennosta... Kieltämätöntä on nyt ja vastakin, että kasvattajan ja opettajan oma tunnollisuus on luotettavin vakuus kaikkien kasvatustavojen pyrkimysten menestykseen, ja koulumiehelle, enemmän kuin kaikille muille ihmisille, sopivat nämä sanat: 'tule paremmaksi, niin tulee paremmaksi.'³⁵

Opettajan tulee alkaa opetus kellon lyömältä, tarkasti pysyvä lukujärjestyksessä, olla alati ja ilolla vaikutuksessa, olla sanoissa ja töissä siivo ja jalo; hänellä tulee olla luja luonto, todesti vapa-mielinen ja ystävällinen mielenlaatu, ylevä maailmankäsitys, puhdas sydän, joka kammoo kaikkea hävyttömyyttä, siivottomuutta ja tunnettomuutta. Luteruksen³⁶ lause: 'en minä voi muuta', pitäisi olla jokaisen opettajan.

---

³⁴ Eiskonen 2000, s. 7.

³⁵ Cygnaeus 1863, s. 24.

³⁶ Nimi Luterus viittaa Lutherin (Martti) vanhaan kirjoitusasuun.

Opettajan tulee omalla elämällensä tunnustaa oppinsa; hän ei saa olla niitä, jotka kunnioittavat Jumalaa huulilla, mutta sydämessään ovat kaukana hänestä.³⁷

Tulevaisuuden opettajille asetettu vaade ahkeruudesta näkyi myös seminaarien arjessa; lukujärjestykset olivat aikaansakin nähden lähes epäinhimilliset, aiheuttaen opiskelijoille ylirasitusta. Ensimmäisenä seminaarin toimivuotena oppitunteja oli viikossa 48, johon ei laskettu lainkaan esimerkiksi käsitöitä tai maanviljelykseen käytettäviä tunteja. Cygnaeuksen mukaan ylirasituksen syy ei kuitenkaan ollut liiallisissa tuntimäärissä, vaan ennemminkin seminaariopettajien suunnitelmissa, ja yksittäisten kurssisisältöjen laajuudessa.³⁸ Kuten seuraavasta kirjekatkelmasta käy ilmi, Cygnaeusta itseään kohtaan esitettiin runsaasti kritiikkiä asian tiimoilta, eikä hän hyväksynyt syytöksiä sellaisenaan:

Myöskin koski minuun, että varsin yleisesti tunnuttiin pitävän minua sen liikarasituksen varsinaisena aiheuttajana, josta eritoten viime aikoina on kärsitty. Sinun ja kunkin opettajistosta, joka tahtoo muistaa menneiden aikojen kiistoja, täytynee tunnustaa, että minä aina olen varoittanut liikarasituksesta, vaikka en ole voinut olla asianomaisten kanssa yhtä mieltä siinä, että sitä vältetään vähentämällä tuntien lukua... Nyt kuitenkin toinen toisensa jälkeen väsyä ja käy kykenemättömäksi työskentelemään kansakoulun alalla – ja kaiken tämän sanotaan johtuvan liikarasituksesta seminaariaikana. Niin käsittää näet yleisö asian, vaikka en koskaan ole kuullut kenenkään vanhemmista, aikaisemmin päässeistä oppilaista maininneen seminaariaikaista liikarasitusta heikkoutensa syyksi, vaan ennenkin syyttävän muita aiheita ja epäkohtia heidän nykyisessä asemassaan.

Tämän tutkimuksen kannalta on kuitenkin tärkeää huomata, että Cygnaeus myöntää yhdessä kirjeistään³⁹ Lydeckenille, että etenkin opettajattarien kokema ylirasitus on huolestuttavaa. Samalla Cygnaeus korostaa omaa näkemystään naissukupuolesta, jonka mukaan naiset ovat usein tunnollisempia, mutta ehkä heikompia kuin miehet:

Yleensä olemme suuresti erehtyneet siinä, että olemme kasanneet liian paljon opettajattarien hartioille sekä seminaarissa ja mallikoulussa että kansakoulussa, ajattelematta että nainen yleensä suorittaa tehtävänsä suuremmalla innostuksella kuin me, luomakunnan herrat, ja tekee kaikki omantunnonmukaisemmin tahi ainakin tarkemmin. Sitäpaitsi lienee jonkun

---

³⁷ Cygnaeus 1863, s. 25.

³⁸ Nurmi 1995, s. 33.

³⁹ Hannikainen et. al. 1910, s. 45–46.

verran totta vanhassa lauseparressa naisen ruumiillisesta heikkoudesta, vaikka minusta tätä heikkoutta ainakin muutamien kohdin suurennetaan.⁴⁰

Jälkimmäinen kirjekatkelma on päivätty 14.10.1876, yli 10 vuotta seminaarin perustamisen jälkeen. Vaikka Jyväskylän toisen lukuvuoden alussa oppitunteja oli vähennetty 48:sta 42:een, oli seminaarien elämä yhä näennäisen raskasta, ja opiskelijoihin kohdistettiin valtavia paineita jaksamisen suhteen.⁴¹

Opettajan ammatti oli Cygnaeuksen mukaan kutsumus, johon etenkin nainen oli monilta osilta sopiva. Opettajilta vaadittiin paljon uhrauksia, säästeliäisyyttä, kuuliaisuutta, ja heidän ajateltiin tekevän kaikkensa omien oppilaiden sivistyksen ja oppimisen eteen. Samalla he toimivat esimerkkinä omalle yhteisölleen, ja antoivat raamit sille, kuinka jokaisen kristityn ja sivistyneen ihmisen tulisi elää.⁴² Cygnaeuksen ajatusmaailma ja monet aatteet perustuivatkin edellä mainitun mukaisesti kristinuskon oppeihin, ja jopa tietynlaiseen jumalanpelkoon. Tällä tarkoitetaan sitä, että Cygnaeus korostaa usein omaa uskoaan, ja samanaikaisesti jopa kytkee opettajan ja kasvattajan työn yhteyteen jumalan kanssa, etenkin naissukupuolesta puhuttaessa.⁴³ Seminaarien myötä Cygnaeus uskoi myös oppilaidensa sisäistävän hänen omat kasvatusoppinsa, minkä vuoksi sen sisällä tapahtuva valvonta oli tiukkaa, eikä oppilaat olleet edes vapaa-ajallaan täysin kontrollin ulkopuolella. Hieman syrjäisempi sijainti Jyväskylässä tarjosikin Cygnaeukselle, ja hänen suunnittelemaalleen seminaarille mainiot puitteet luoda kokonaan omat sääntönsä omaava laitos, jonka pyrkimyksenä olisi kasvattaa juuri oikeanlaisia ja kurinalaisia tulevaisuuden opettajia.⁴⁴ Jos seminaari olisi perustettu esimerkiksi Helsinkiin, olisi seminaarin ulkopuolelta tulevat vaikutteet olleet ehkä huomattavasti suuremmassa asemassa.

3.2 Nainen äitinä ja kasvattajana

Perheen äidit vastasivat koko 1800-luvun yleisen käsityksen mukaisesti lähes täydellisesti lasten kasvatuksesta, ja myös kotona tapahtuvasta

---

⁴⁰ Hannikainen et. al. 1910, s. 48.

⁴¹ Nurmi 1995, s. 31.

⁴² Eiskonen 2000, s. 8, 69.

⁴³ Katso esim. Cygnaeus 1963, s. 15–16.

⁴⁴ Prokkola 2001, s. 16.

alkeisopetuksesta, johon kuului esimerkiksi kristillisten tapojen ja normien opettelua, sekä luku- ja kirjoitustaidon harjoittelua.⁴⁵ Cygnaeusta, ja hänen ajatuksiaan kritisoitiin jo aikalaisten toimesta myös sen vuoksi, että hänen katsottiin puuttuvan kodin toimintoihin, ja sekoittamalla ne liialti koulun piiriin. Tämä puolestaan vaarantaisi äitien ja kotien kasvattavan luonteen merkityksen, mikä koettiin uhkaksi koko kansakunnalle.⁴⁶ Ei voida kuitenkaan väittää, että tämä olisi ollut Cygnaeuksen perimmäinen tarkoitus; kaikki opetus ja kasvatus, etenkin naissukupuolen osalta, oli hänen mielestään ainoa keino nostaa Suomen sivistys, ja näin myös kansakunta aivan uudelle tasolle. Naisten koulutus ja sivistäminen oli siis välttämätöntä, jotta heidän tullessaan äidiksi he olisivat valmiita opettamaan ja sivistämään puolestaan uutta sukupolvea:

Jos kotikasvatus on parannettava ja luonnonmukaisempi lastenhoito matkaansaattettava, niin täytyy kasvattaa ymmärtäviä lastenhoitajia ja äitiä, joka voinee tapahtua ainoastaan tarkoituksenmukaisissa tyttökouluissa. Nämät taas ovat niin järjestettävät, että tytöt, joita niissä kasvatetaan, samalla kuin ovat tilaisuudessa oppia heidän asemallaan tarpeellisia alkeistietoja, järkinäisen, puhtaan ja säädyllisen elämänjärjestyksen kautta saavat tottua siivouteen ja ahkeruuteen, ajan armon ja työn kunnian oikeaan käsitykseen, kuin myöskin harjaantua kaikkiin naisten käsitöihin ja kotoaskareihin, mutta ennen kaikkia saavat nauttia opetusta, johdatusta ja harjoitusta järjelliseen lasten hoitoon. Tämmöisen, vaimon varsinaiselle kutsumukselle lastenhoitajana ja äitinä tarpeellisen kasvatuksen voittamiseksi täytyy tytön joko asua kasvatuslaitoksessa taikka kumminkin isomman osan päivää siinä oleskella.⁴⁷

Naisen rooli kasvattajana voidaan sanoa olevan yksi kannattavista teemoista Cygnaeuksen opeissa, Yksi Cygnaeuksen oppeja kannattavista teemoista on naisen rooli kasvattajana. Tämä näkyy laajasti myös hänen tekemissään ehdotuksissa; kuten edellä olevan sitaatin perusteella voidaan todeta, hänen mukaansa naisen tehtävänä oli huolehtia *”luonnonmukaisesta järkiperäisestä siveellisestä lastenkasvatuksesta”*⁴⁸. Hänen mukaansa oli äärettömän tärkeää, että nainen opettaa pienempiä lapsia huolimatta sukupuolesta (10 ikävuoteen saakka), minkä jälkeen on tarpeellista erottaa opetus sukupuolen mukaan. Tämä vaade ei korostunut Cygnaeuksen mukaan kuitenkaan vain koulukasvatuksessa, vain myös kodin piirissä:

---

⁴⁵ Ollila 1998, s. 19.

⁴⁶ Katso esim. Halila 1949, s. 293–294.

⁴⁷ Cygnaeus 1963, s. 10.

⁴⁸ Hannikainen et. al. 1910, s. 32.

Siitä alkain tarvitsee tytöt naisopettajaa ja pojat miesopettajaa. Miesopettaja ei voi eikä ymmärrä kasvattaa tyttöjä, sillä hän ei taida kehittää vaimon eli naisen luontoa heissä, jota voi havaita jo siitä että mies, joka jää leskeksi, ei taida kasvattaa omia tyttäriänsä, vaan hänen täytyy ottaa kotiinsa jonkun vaimoihmisen äidin asemasta.⁴⁹

Cygnaeuksen ajatukset ja opit naisen tärkeydestä tuodaan esille myös monissa muissa kirjeissä. Hänen mukaansa oli lähes välttämätöntä, että Suomen kansaa ohjaa ja opettaa joukko osaavia ja sivistyneitä naisopettajia, kuten hän tuo esille kirjeessä, joka on osoitettu opettajatar Eugenie(a) Hyypeläiselle⁵⁰. Kirjekatkelmassa Cygnaeus korostaa omia näkemyksiään siitä, millaisena hän näkee naissukupuolen tulevaisuuden, mutta samalla ehkä jopa kannustaa naisten omantunnon ja -arvostuksen kohottamista, unohtamatta kuitenkaan heidän rooliensa ja tehtävänsä yhteiskunnassa, etenkin opettajattarien kohdalla:

Ja meidän on ensi sijassa kohotettava köyhää Suomen kansaa ymmärryksessä ja siveellisessä sivistyksessä, voitettava Suomen naiselle yleensä ja kansannaiselle varsinkin se oikeus, se kunnia, jonka juuri Kristus hänelle tunnustaa. Teidän suuri kutsumuksenne on herättää opetuksella ja esimerkillä nousevassa naissukupolvessa tietoisuutta naisen korkeasta tehtävästä ja tosi kunnioitusta omaa itseään kohtaan. Te, rakkaat lapseni, olette saaneet asiaksenne näyttää, mitä todellinen naisellisuus on, ei orjailemista muodin, turhamaisuuden oikkujen alaisena – ei se ole korttelinpituisessa hameen laahuksessa... vaan palvelemisessa, työskentelemisessä Herran palvelijoina...⁵¹

Vuoden 1910 juhlaulkaisun kirjekatkelmien kautta voidaan havaita, kuinka Cygnaeus myös kritisoi useassa otteessa patriarkaalisen yhteiskunnan käytänteitä, kuten juuri naisten kouluttamattomuutta.⁵² Vaikka Cygnaeus itse puhuu esimerkiksi *"lastensynnyttäjän velvollisuuksista"*⁵³, ja toisaalta arvottaa naisia ja heidän luontoaan ennen kaikkea äitiyden ja vaimon roolin kautta, juhlaulkaisussa tuodaan esille ajatuksia, joiden voidaan katsoa kyseenalaistavan sukupuolten tasa-arvoisuutta, ja esimerkiksi naisia kohtaan suuntautuneesta

---

⁴⁹ Hannikainen et. al. 1910, s. 44.

⁵⁰ Hyypeläinen (myöh. Ostroumoff) oli kansakoulunopettaja, joka opiskeli Jyväskylän seminaarissa vuosina 1865–1869. Hyypeläinen toimi Suomessa valmistumisensa jälkeen opettajattarena, mutta vietti myös pitkiä aikoja ulkomailla, mistä kertoo esimerkiksi avioliittotodistus, joka on kirjattu Yhdysvaltojen Massachusetsin osavaltion tietokantoihin. Katso esim. Ancestry-sivuston tiedot.

⁵¹ Hannikainen et. al. 1910, s. 35–36.

⁵² Katso esim. Hannikainen et. al. 1910, s. 32.

⁵³ Hannikainen et. al. 1910, s. 30.

kaksinaismoralismista, kuten Lucina Hagmanin⁵⁴ juhlaulkaisuun sisällytetyssä tekstissä esitetään:

Monessa paikassa puheissaan ja esitelmissään Cygnaeus myöntää ja vaatii yhdenvertaisuutta miehen ja naisen välillä sukupuolellisen siveydenkin asioissa osoittaen vallitsevan kaksinaismoralin vääryyttä ja vahingollisuutta, mutta samassa hän varoittaa sellaisesta tasoituksesta, että naiset vedettäisiin alas miesten tasolle. Päinvastoin on ehdottomasti kohotettava miehen naisten tasolle.⁵⁵

3.3 Seminaarien naiset – yhteiskunnan äitejä valmistamassa

Seminaarit olivat jo kaiken edellä mainitun perusteella tärkeä kehityksenkohde Cygnaeukselle. Niiden myötä opettajankoulutuslaitokset saivat viimein ainakin jollain tasolla kontrolloidun ja järjestetyn instituution puitteet, minkä myötä kansakoulu saisi myös tarvitsemiaan pedagogisesti osaavia opettajia. Yhteisseminaareja Cygnaeus puolusti esimerkiksi siksi, että naisten ja miesten seminaarien yhdistäminen ”*vaikuttaisi edullisesti kumpienkin kehitykseen*”⁵⁶. Toisaalta myös yksinkertaisesti käytännön seikat, kuten varojen säästäminen ja toiminnallisuuden takaaminen, vaikuttivat Cygnaeuksen mukaan yhteisseminaarien perustamiseen:

Laitosten sijoitus tunnin⁵⁷ matkan päähän toisistaan tuottaa mielestäni suuria vaikeuksia, hyödyttämättä juuri mitään. Jos kerran luulee, että eri sukupuolta olevat nuoret henkilöt eivät voi asua tuhannen sylen päässä tahi kauempana, ilman että syntyy epäsideellisiä ristiriitaisuuksia, niin en todellakaan tiedä, mitä takeita on, ettei samallaisia ristiriitoja satu tunnin matkan etäisyydessäkin. Puolestani en suinkaan pidä seminaarien yhdistämistä onnellisen menestyksen välttämättömänä ehtona, vaikka aina kuolemaani saakka säilytän sen suloisen toivon, etten tarvitse muuttaa sitä uskoa, joka minulla on ollut ja on siveellisyyden voittoon ihmisessä Jumalan Pyhän Hengen kautta.

Sitaatin perusteella voidaan todeta, että Cygnaeus luotti edelleen omien oppiensa ja uskonsa mukaisesti siihen, että nuoret opiskelijat pystyisivät keskittymään opintoihinsa ilman, että heidän välilleen syntyisi sopimattomia

---

⁵⁴ Hagmania voidaan pitää yhtenä suomalaisen koulutuksen merkkihenkilöistä; hän toimi poliittisesti aktiivisena naisasiainliikkeen edustajana, ja hänet tunnetaan yhteiskouluajattelun puolestapuhujana. Hagman opiskeli myös Jyväskylän seminaarissa. Katso lisää esim. Ollila 1998.

⁵⁵ Hagman 1910, s. 95.

⁵⁶ Hannikainen et. al. 1910, s. 43.

⁵⁷ Yhteisseminaarin vastaiset kritiikit esittivät usein, että nais – ja miesseminaarit tulisivat perustaa toisistaan erilleen reilun välimatkan päähän, jottei pelättyjä sopimattomia suhteita syntyisi.

suhteita, toisin kuin ehkä julkisessa keskustelussa pelättiin. Sukupuolten välinen välitön yhteiselo rajoittuikin oikeastaan vain seminaarin yhteisiin tilaisuuksiin, kuten juhliin tai retkiin; muutoin kaikki kanssakäyminen oli ankarasti kiellettyä; jos kuitenkin kahden eri sukupuolen edustajat tahtoivat tavata toisiaan, tuli johtajattaren olla aina paikalla.⁵⁸ Tämän tutkielman kannalta on tärkeää huomata, että Cygnaeus itse oli suunnitellut seminaarit eräänlaisena harmonisena kohtaamispaikkana, jossa eri sukupuolet, ja eri yhteiskuntaluokkien edustajat voisivat keskustella, ja kohdata toisiaan.

Yleisellä tasolla Cygnaeus vaati kaikilta opiskelijoiltaan edellä mainitun mukaisesti tietynlaista luonnetta, siveellisyyttä ja ahkeruutta.⁵⁹ Ristiriidoilta ei kuitenkaan seminaarissa vältytty, ja naisopiskelijoita koskivat monilta osin hyvin erilaiset säännöt kuin miehillä, ja esimerkiksi erilaisten välikohtausten käsittely oli täysin sidonnainen siihen, oliko siinä osallisena vain miehiä, vai myös naisia. Naisopiskelijoiden tekemiä, tai heihin kohdistuneita rikkomuksia ei käsitelty yhtä avoimesti, kuin miesopiskelijoiden osalta, jolloin ne käsiteltiin vain johtajattarien ja opettajattarien kesken, eli kaikki naisiin liittyvät asiat pysyivät täysin naispuolella. Tämä käytäntö oli Cygnaeuksen mukaan välttämätön, sillä hänen mukaansa naisseminaarien erinäisiä rangaistuskäytänteitä ”ei voisi selittää seminaarin miesopettajille”, kenties tietynlaisen häveliäisyyden ja siveellisyyden ylläpitämisen nimissä. Hyvin kuvailevaa on, että Prokkolan mukaan koko seminaarin toiminta-aikana naisten tekemiä rikkomuksia ei myöskään sisällytetty opettajainkokousten pöytäkirjoihin, tai ne on tuhottu kokonaan.⁶⁰ Eiskolan gradun mukaan syynä käsittelykäytänteiden eroihin saattoi olla juuri se fundamentaalinen ero, joka miesten ja naisten siveellisenä pidetyn käytöksen välillä oli.⁶¹

Vaikka kaikki miesten asiat olivat julkisesti seminaarin sisällä esillä, oli heidän seminaarinsa johtaminen hyvin erilaista kuin naisilla; naisseminaareissa johtajatar oli lähes sananomaisessa merkityksessä ”äiti lapsilleen”, eli kaikki päätökset ja valvonta oli täysin hänen käsissään. Samaan aikaan Cygnaeukseen viitattiin usein ”isänä”, joka kuvailee erinomaisesti hänen asemaansa seminaarin

---

⁵⁸ Eiskola 2000, s. 26–27.

⁵⁹ Cygnaeus 1863, s. 42.

⁶⁰ Prokkola 2001, s. 33.

⁶¹ Eiskola 2000, s. 18.

perustajana, mutta toisaalta opillisena isähahmona. Miesten seminaarissa käskyt tulivat monesti yläpuolelta, mutta itse käytänteet ja niiden valvominen oli käytännössä itse miesoppilaiden käsissä.⁶² Voidaan siis todeta, että vaikka säännöt olivat ehkä samat kaikille sisäoppilaitoksen opiskelijoille, erilaiset rikkomukset ja niistä saadut rangaistukset eivät kuitenkaan korreloineet sukupuolien välillä, ja tässäkin suhteessa seminaarin arki oli vahvasti alisteinen ympäröivän patriarkaalisen yhteiskunnan vaatimuksille ja odotuksille. Kuten Aikio toteaa väitöskirjassaan, miehet saivatkin usein ankarampia rangaistuksia lähes kaikista muista rikkomuksista, paitsi seksuaalisuuteen liittyvistä teoista. Näistä naiset saivat huomattavasti kovempia rangaistuksia, vaikka usein heidän tekemiään rikkeitä puolusteltiin.⁶³ Naisoppilaiden tuli siis käyttäytyä naisihanteiden mukaisesti myös seminaarissa, johon kuului oleellisena osana myös Cygnaeuksen peräänkuuluttama siveellisyyden vaade. Naisoppilaat pitivät toisaalta myös itse huolta siitä, että ne, joiden edes huhuttiin käyttäytyvän normien vastaisesti, lähes syrjäytettiin kaikesta toiminnasta, ja jo häpeään uhka oli omiaan ylläpitämään naisseminaarilaisten sisäistä kontrollia.⁶⁴

Kuten Prokkola kertoo gradussaan, kurin ja siveellisyyden vaatimusten lisäksi myös oppilasmassassa oli eroavaisuuksia miesten ja naisten välillä. Miehet tulivat usein suoraan maalta, huonommalla koulutus pohjalla, kun taas naiset olivat lähes poikkeuksetta säätyläisperheiden tyttäriä. He olivat käyneet huomattavasti laajemman pohjakoulutuksen, eli tyttökoulun, ennen seminaariin hakeutumista.⁶⁵ Naisseminaarit erosivat miesten puolesta lisäksi siten, että naiset eivät muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta saaneet poistua opintojen aikana lainkaan laitoksesta, vaan heidän opetuksensa keskiössä toimi ajatus siitä, että he opiskelivat kodinomaisessa ympäristössä. Tällainen käytäntö oli Cygnaeuksen mukaan tärkeää, jotta seminaarin tyttöjä ja naisia voitiin valvoa naissukupuolen vaatiman tarpeen mukaan, ja toisaalta kasvattaa heistä moraalitietoisia naisellisuuden ilmentymiä, ”yhteiskunnan äitejä”. Tämä näkyi esimerkiksi lastenseimen arjessa, joissa harjoittelua suorittavat naisopiskelijat

---

⁶² Prokkola 2001, s. 28.

⁶³ Aikio s. 59.

⁶⁴ Aikio s. 164–165.

⁶⁵ Prokkola 2001, s. 24.

hoitivat sen lapsia kellon ympäri.⁶⁶ Miesseminaareissa keskityttiin puolestaan ennemminkin tietojen ja taitojen kartuttamiseen, jolloin kokonaisvaltainen kasvattaminen ja käytöksen muokkaaminen jäivät toissijaisiksi tavoitteiksi.⁶⁷ Samaa ajattelua naissukupuolen niin kutsutusta henkisestä heikkoudesta, ja kurinalaisen kasvatuksen voimasta, voidaan nähdä myös Cygnaeuksen lähettämässä kirjeessä Charlotta Lydeckenille:

Minulla on aina ollut se vakaumus, että suljettujen tyttöinkasvatuslaitosten oppilaita ei koskaan pitäisi laskea laitoksesta aikaisemmin tahi nuorempina kuin 18 tahi 20 vuoden iässä, kun he ovat saaneet sen luonteenvakavuuden ja sen siveellisen tahdonvoiman, että he varmemmin voivat vastustaa kiusauksia, jotka heitä maailmassa kohtaavat.⁶⁸

---

⁶⁶ Prokkola 2001, s. 23.

⁶⁷ Prokkola 2001, s. 26–27.

⁶⁸ Hannikainen et. al. 1910, s. 33.

4 POHDINTA

4.1 Luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa tulee aina ottaa huomioon tutkijan subjektiivisuus. Tutkijan tulee jatkuvasti joka tutkimusprosessin vaiheessa pohtia, millaisia valintoja hän tekee, ja miten nämä valinnat vaikuttavat tutkimukseen itsessään. Myös tässä tutkielmassa on tehty erilaisia tietoisia valintoja, kuten sen suhteen, millaisia aineistoja on tutkittu, ja toisaalta miten niitä on analysoitu, ja tämä on vaikuttanut luonnollisesti koko tutkimuksen lopputulokseen, eli siihen, mitä kaikkea siinä on tuotu esille. Kuten aina hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti tehdyssä kvalitatiivisessa tutkimuksessa, myös tässä tutkielmassa on kuitenkin pyritty mahdollisimman objektiiviseen näkökulmaan. On myös tärkeää huomata, että laadullisessa tutkimuksessa ei oikeastaan koskaan voida saavuttaa täydellistä objektiivisuutta, mutta se ei vähennä tutkimuksessa esitetyn tiedon olemassaoloa tai totuudenmukaisuutta.⁶⁹

Merkittävin luotettavuuden näkökulma tämän tutkielman osalta on käytettyjen lähteiden valintaan liitettävät seikat. Kuten jo edellä on mainittu, vuoden 1910 juhlateos on koottu sen toimituskunnan toimesta, joka on tehnyt puolestaan omat valintansa siitä, minkälainen kuva Cygnaeuksesta on annettu, ja millaisia kirjeitä teokseen on sisällytetty. Kirjeet ovat myös vain katkelmia alkuperäisistä kirjeistä, ja kaikki katkelmat on kirjoitettu Cygnaeuksen itsensä toimesta. Emme siis voi täysin tietää, millaista materiaalia katkelmien lisäksi alkuperäiset kirjeet ovat sisältäneet, eli mitä kaikkea juhlateoksen kansien välistä on jätetty tietoisesti pois. Tämän lisäksi Cygnaeus oli ruotsinkielinen, ja kirjeet ovat jo edellä mukaisesti käännettyjä versioita alkuperäisistä. Tutkimuksen kannalta tärkeää on ottaa huomioon myös kääntäjän tekemät valinnat siitä,

---

⁶⁹ Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 120.

kuinka käänös on toteutettu, ja onko alkuperäiset kirjeet suomennettu sanasta sanaan sellaisenaan. Suomennoksen käytön rajoitukset, ja esimerkiksi mahdolliset niin kutsutut käänöskukkaset eivät kuitenkaan ole olleet tämän tutkimuksen kohteena, eli tärkeämpi näkökulma on ollut siinä, *mitä* Cygnaeuksen kirjeissä sanotaan, eikä *millä tavoin*. Tässäkään tapauksessa ei voida siis väittää, ettei kirjekatkelmista ole voitu tehdä lauselmia tai johtopäätöksiä siitä, kuinka Cygnaeus suhtautui esimerkiksi naissukupuoleen. Tämän tutkimuksen luotettavuuden kannalta on tärkeää, että juhlateoksen niin kutsuttu puutteellisuus on tiedostettu koko tutkimusprosessin ajan, ja sen tueksi on pyritty tarjoamaan mahdollisimman paljon lähdemateriaalia, kuten Cygnaeuksen tekemä ehdotus, ja lisäksi tutkimuskirjallisuuden tarjoamaa tietoa.

4.2 Johtopäätökset ja jatkotutkimushaasteet

Tässä tutkielmassa pyrittiin luomaan ainakin osittainen kuva siitä, millaisena Cygnaeus näki naissukupuolen roolin kasvattajana, ja millaisia odotuksia hän loi eritoten naisopettajille. Voidaan todeta, että Cygnaeuksen ajatuksia ja oppeja yhdisti lähes aina ajatus siitä, kuinka tärkeänä hän piti naisten koulutusta, ja toisaalta myös tätä myöten koulutettujen äitien roolia tulevaisuuden oppineita lapsia kasvattaessa. Cygnaeuksen suunnitelmien, ja niiden toimeenpanojen myötä opettajankoulutuslaitokset saivat viimein järjestäytyneen muotonsa, ja näistä valmistuvat opettajat ja opettajattaret jatkoivat Cygnaeuksen periaatteiden ja oppien mukaista opetusta ympäri Suomea. Siveellisyys, ahkeruus ja kuuliaisuus kuuluivat uudenaikaisen, cygnaeuslaisen kansanopettajan hyveisiin, ja etenkin naisopettajille iskostettiin seminaarien opetuksen myötä heidän roolinsa ”kansakunnan äiteinä”. Seminaarit, kuten Jyväskylään perustettu ensimmäinen kansakoulunopettajaseminaari ohjasivat oppilaitaan kohti opettajuutta, jossa Cygnaeuksen pedagogiikka, ja tarkat tarkoituksenmukaiset opetussuunnitelmat olivat merkittävässä osassa, jonka myötä myös suomalaisessa koulussa siirtymä vain lukutaidon ja ulkoa opettelun oppimisesta kohti kokonaisvaltaisempaa lasten sivistämistä ja kasvattamista oli mahdollista.

Vaikka yhteisseminaarien erilliset jaostot, eli nais- ja miesseminaarit omasivat ainakin näennäisesti samanlaisen arvomaailman, ja siitä johdetut säännöt, voidaan tutkimuksen perusteella todeta, että ne erosivat toisistaan

monin eri tavoin – ei vain käytänteiden, kuten mallikoulujen osalta, vaan oleellisesti myös sen kannalta, millaista käytöstä oppilailta odotettiin. Naisopiskelijoihin kohdistunut vaade siveellisestä käytöksestä oli lähes ehdoton, eikä korreloinut millään tavoin miesopiskelijoihin kohdistettuihin odotuksiin. Erilaiset rikkomukset, tai jopa pelkät huhut niistä saivat aivan toisenlaisen painoarvon, riippuen siitä, oliko tekijänä mies vai nainen, ja niiden käsittely seminaarissa erosi myös vahvasti toisistaan. Samoja huomioita ovat tehneet esimerkiksi jo edellä mainitut Eiskola ja Prokkola omissa töissään, mutta tämän tutkielman perusteella voidaan luoda käsitys siitä, kuinka vahvasti Jyväskylän seminaarinkin ylitarkastajana toiminut Cygnaeus, ja hänen ajatuksensa naissukupuolesta, vaikuttivat naisiin kohdistettuihin odotuksiin koko seminaarin, ja ehkä jopa koko Suomen osalta. Samalla huomataan, että Cygnaeuksen alkuperäinen ajatus siitä, että yhteisseminaarit toimisivat harmonisina kohtaamisen paikkoina, ei toteutunut, ehkä ympäröivän yhteiskunnan vuoksi.

Cygnaeuslaisessa kasvatuksessa äiti, eli nainen, oli kaiken keskus, jolloin on helppoa nähdä, miksi naisopiskelijoilta odotettiin ehkä enemmän kuin miesopiskelijoilta. Toisaalta on myös tärkeää huomioida tutkimuksen kannalta, että Cygnaeus, ja hänen aikalaisensa olivat sanan kaikessa merkityksessä myös aikansa lapsia, jotka olivat saaneet tietynlaisen kasvatuksen, joka perustui yleisesti vallalla oleviin käsityksiin sukupuolesta, ja niiden ominaisista tehtävistä ja rooleista. Kun tämä konteksti huomioidaan, eivät Cygnaeuksen ajatukset naisesta äitinä olleet juuri ajastaan poikkeavia, mutta merkittävää on se, kuinka hän korosti naisten oppineisuutta, ja koulutusta, ja pyrki jatkuvasti kehittämään sekä kansakoulua että seminaareja laajan tyttöjen ja naisten koulutuksen tyyssijoiksi. Äiteys ei siis ollut Cygnaeuksen mukaan taito, jonka jokainen nainen täysin luonnostaan osaa, vaan hyvänä äitinä ja kasvattajana toimimiseen vaadittiin hänen mukaansa ennen kaikkea naisten sivistämistä ja kouluttamista, toisin kuin ympäröivä yhteiskunta yleisesti ajatteli.

Cygnaeuksen vaikutus naisten koulutukseen, ja sukupuolien tasa-arvokysymysten, kuten naisten itsenäisyyden osalta on lähes kiistaton, muttei kyseenalaistamaton. Jo Cygnaeuksen elinaikana etenkin Jyväskylän seminaarissa opiskelleet naiset lähes palvoivat Cygnaeusta, kuten esimerkiksi vuoden 1910 juhlateoksen loppupuolen tekstien perusteella voidaankin

päätellä.⁷⁰ Vaikka Cygnaeus oli suomalaisessa kontekstissa edelläkävijä, oli hänen oppinsa ja ajatuksensa lähes täysin pelkkiä laina-ajatuksia muualta Euroopasta, kuten Saksan Fröbeliltä; Cygnaeuksen ehdotuksissa oli jopa suoria lainauksia muiden pedagogien ajatuksista ja teksteistä, ja häntä syytettiin jo aikalaisten toimesta vain ”laina-ajatusten esittäjänä”, joka ei tosiasiassa itse keksinyt yhtäkään uutta mullistavaa ideaa.⁷¹

Samaan aikaan voidaan kyseenalaistaa, millaiset tarkoitusperät Cygnaeuksella tosiasiassa oli, vaikka hän naisten koulutusta näennäisesti edistikin. Kuten tässä tutkielmassa jo aiemmin on esitetty, naisten koulutuksen lisäämisen perimmäisenä tarkoituksena ei ollut edesauttaa naisten itsenäistymistä, vaan ehkä jopa vahvistaa heidän rooliaan vaimona ja äitinä, jonka paikka on kotona lasten kanssa. Nykykielellä Cygnaeusta voisi kuvailla ehkä jopa feministiksi, mutta tarkemmin tarkasteltuna hänen ajatuksensa ja aikaansaamat uudistukset eivät ole tästä näkökulmasta katsottuna täysin vedenpitäviä. Toisaalta Cygnaeuksen voidaan sanoa edistäneen naisten roolia viranhaltijoina, kuten kansakouluopettajina, joka ammattina puolestaan mahdollisti aivan uudella tavalla naisten vaikutusmahdollisuuksia myös esimerkiksi politiikan ja julkisen elämän saralla. Samalla on myös tärkeää huomata, kuinka etenkin Cygnaeuksen alla opiskelleet naiset ovat pitäneet tätä naisasian ehdottomana kannattajana, niin sanottuna isällisenä hahmona, kuten esimerkiksi Suomen Nainen -lehden⁷² perusteella voidaan todeta. Monet aikalaisnaiset siis todella pitivät Cygnaeusta todella suuressa arvossa, ja arvostivat hänen aikaansaamiaan muutoksia.

Cygnaeuksen ajatuksilla on ollut valtavan suuri vaikutus tämän päivän suomalaisen koulun syntyyn ja kehittymiseen.⁷³ Koulutus, ja etenkin opettajuus ovat mediassakin näkyvän uutisoinnin perusteella nyt tietynlaisessa kriisissä, kun heikot PISA-tulokset, ja huolestuttavat ongelmat esimerkiksi lasten hyvinvoinnin osalta luovat aivan uudenlaisia haasteita opettajille. Tämän tutkielman aiheenvalinta on omiaan, kun pohditaan, millaisia odotuksia ja jopa vaatimuksia yhä naisvaltaiselle alalle asetetaan, samalla kun resursseja on yhä entistä

---

⁷⁰ Katso esim. Hagman 1910.

⁷¹ Katso esim. Nurmi 1988, s. 118–119.

⁷² Katso esim. ”Jyväskylän seminaari 50-vuotias”, 2.6.1913, Uusi nainen. Noudettu Kansallisarkiston digitaalisesta sanomalehtiarkistosta 24.2.2023.

⁷³ Kts. esim. Hyyrö 2010; Nurmi 1988.

vähemmän. Kuten monia muitakin naisvoittoisia aloja, joissa tehdään ihmisläheistä työtä, myös opettajantyötä kuvaillaan usein sanalla ”kutsumusammatti”. Tällaisessa virassa olevan yksilön katsotaan olevan sellaisessa työssä, johon hän on äärimmäisen sitoutunut ja omistautunut, mutta toisaalta tämä ajattelutapa voi ajaa monia näitä aloja yhä vain suurempaan kriisiin, kun työolot ja palkka ei korreloi yhä kasvavan työtaakan kanssa. On hyvin kuvailevaa, että miehiä on selkeästi naisia vähemmän opetusaloilla, ja tähän on lukuisia syitä, joista kuitenkin merkittävimpiä ovat kysymykset verrattain huonommasta palkkatasosta, ja sukupuolittuneet käsitykset siitä, kuka voi toimia opettajana.⁷⁴ Jatkotutkimuksen kannalta olisikin merkittävää ja mielenkiintoista selvittää, millainen käsitys esimerkiksi luokanopettajaopiskelijoilla on opettajatyön sukupuolittuneisuudesta, ja miten he kokevat sen vaikuttavan opintoihinsa. Toisaalta olisi myös tärkeää selvittää, kuinka naisvoittoisuus näkyy yhä jo työelämässä toimivien opettajien työssä.

---

⁷⁴ Mankki 2019, s. 17

5 LÄHTEET

I Painetut lähteet

- Cygnaeus, Uno, *Ehdotuksia Suomen kansakoulutoimesta, Keisarillisen Senaatin määräyksestä*. Keisarillisen Senaatin kirjapaino: Helsinki, 1863.
- Hannikainen, I. & Hellen, I. & Noponen, A. & Soininen, Mikael & Tarjanne, A. & Verkko, Kaarle (toim.), *Uno Cygnaeuksen muistolle. Lokakuun 12. päivä 1810–1910*. Werner Söderström osakeyhtiö: Porvoo, 1910.
- Hagman, Lucia, ”Nainen kansankasvattajaksi. Uno Cygnaeuksen lempiajatus.”. Teoksessa Hannikainen, I. & Hellen, I. & Noponen, A. & Soininen, Mikael, Tarjanne, A. & Verkko, Kaarle (toim.), *Uno Cygnaeuksen muistolle. Lokakuun 12. päivä 1810–1910*. Werner Söderström osakeyhtiö: Porvoo, 1910.
- Lönbeck, Gustaf, F., ”*Suomen kansakoulu ja Uno Cygnaeus*”, Tammisaaren kirjapaino: Tammisaari, 1890.

II Digitaaliset lähteet

- Ancestry, *All Marriage & Divorce results for Eugenie Ostroumoff*.
https://www.ancestry.com/search/categories/bmd_marriage/?name=Eugenia_Ostroumoff. Noudettu 24.2.2023.
- ”Förslag till inrättande af en finsk uppfostringsanstalt för flickor i Finland”,
Wiborg, 09.05.1856, nro 35, s. 3. Noudettu 24.2.2023.
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/464954?page=3>.
- Suomen nainen*, 01.06.1913, nro 11, s. 1. Noudettu 24.2.2023.
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/901070?term=Uno&term=Cygnaeuksen&page=1>.

II Kirjallisuus

- Aikio, Lilja, *Opettajattareksi sopimaton? Diskurssianalyysi seminaarien naisoppilaiden poikkeavuuden tulkinnasta ja kontrollista Suomessa 1860–1960-luvuilla*. Julkaisematon Kasvatustieteen väitöskirja, Turun yliopisto, 2016.
- Brummett, Barry, *Techniques of Close Reading*. SAGE Publications, Inc: Lontoo, 2019 (2.painos).
- Eiskonen, Satu, *Arkea ja juhlaa Jyväskylän seminaarissa – Elämä 1800-luvun laitosyhteisössä*. Julkaisematon Suomen historian pro gradu tutkielma, Jyväskylän yliopisto, 2000.
- Haapala, Pertti & Lloyd, Christopher, ”Johdanto: Rakennehistoria ja historian rakenteet”. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Vastapaino: Tampere, 2018, 5–28.
- Halila, Aimo, *Suomen kansakoululaitoksen historia. 1, Kansanopetus ennen kansakoulua ja kansakoululaitoksen synty*. WSOY: Helsinki, 1949.
- Hallila, Aimo, *Jyväskylän seminaarin historia*. WSOY: Helsinki, 1963.
- Hannikainen, Matti, ”Rakennemuutos ja hyvinvointivaltio 1900–2000”. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Vastapaino: Tampere, 2018, 205–225.
- Hyyrö, Tuula, ’Uno Cygnaeus ja Aukusti Salon pikkulapsipedagogisten aatteiden perintö’, *Koulu ja menneisyys -aikakauskirja* 48/2010, 64–91.
- Johansson, Laura, ”Tyytyköön nainen vaikuttamaan naisena ja naisen tavoin.” *Nestor Järvisen ajatukset ja naiskuva 1800-luvun lopun naisemansipaatiokeskustelussa*. Julkaisematon Aate- ja oppihistorian kandidaatintutkielma, Oulun yliopisto, 2017.
<http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201703151364.pdf>.
- Kuikka, Martti, T., ’Opettajakoulutus eilen, tänään ja huomenna’, *Koulu ja menneisyys -aikakauskirja* 48/2010, 1–18.
- Lakomäki, Sami, Aalto, Sirpa, & Kylli, Ritva, ’Näkymättömissä ja kuulumattomissa? Saamelaiden ja kolonialismin arkistot’, *Historiallinen*

aikakauskirja 118:4 (2020), 483–450.

<https://www.doria.fi/handle/10024/183390>.

- Mankki, Ville, *Opettajankouluttajat portinvartioina opettajankoulutuksen opiskelijavalinnassa*. Kasvatustieteen väitöskirja, Tampereen yliopisto, 2019.
- Nurmi, Veli, *Uno Cygnaeus. Suomalainen koulumies ja kasvattaja*. Kouluhallitus: Helsinki, 1988.
- Nurmi, Veli, *Kansakoulusta peruskouluun*. WSOY: Helsinki, 1989.
- Nurmi, Veli, *Suomen kansakoulunopettajaseminaarien historia*. Kouluhallitus: Helsinki, 1995.
- Ollila, Anne, *Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun Suomessa*. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki, 1998.
- Prokkola, Susanna, *”Kynttilätehtaan tytöt” Kansakouluopettajien kasvattaminen ja naiskasvatuksen tavoitteet Jyväskylän seminaarissa*. Julkaisematon Suomen historian pro gradu tutkielma, Jyväskylän yliopisto, 2001.
- Pöysä, Jyrki, ”Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina”. Teoksessa Pöysä, Jyrki & Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka (toim.), *Vaeltavat metodit*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura: Joensuu, 2010, s. 331–360.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi: Helsinki, 2018 (2.painos).